

70

ЛНБ ім. В. Стефаника

00021159 (I)

2006

БІБЛІОТЕКА „НОВОГО ЖИТЯ.“ Ч. 8.

Іван Коновченко

і інші оповідання

Ціна 20 центів.

ОЛИФАНТ, ПА.

Накладом „Амер. Укр. Видавничої Спільки“
З друкарні „Нового Життя“, Олифант, Па.

Кс

64 100

Бібліотека „Нового Життя”.

ч. 8.

ІВАН КОНОВЧЕНКО
і інші оповідання

Громадська бібліотека „Нового Життя”

Видавництва

„Літературно-Української Повстанської Армії”

Торонто, Канада

Ціна 20-цт.

Олифант, Па.

Накладом „Американсько-Української
Видавничої Спілки”.

З друкарні „Нового Життя”.

1914.

45

4199 = 4u/5 - 644.2

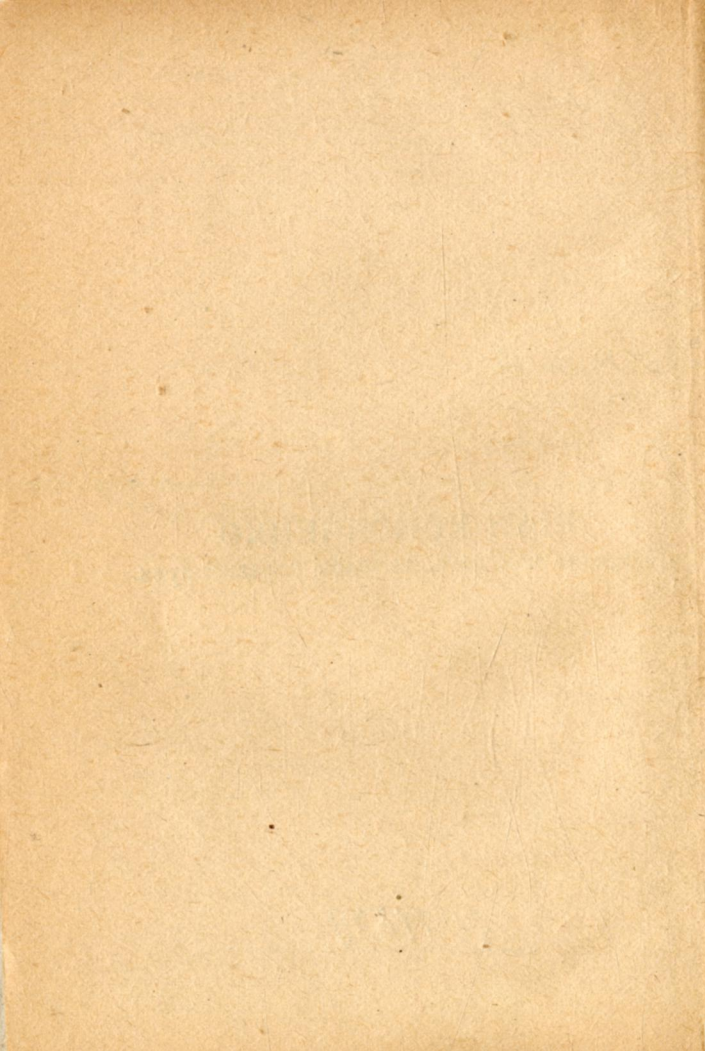
Антін Лотоцький.

ІВАН КОНОВЧЕНКО

Історичне оповіданє, на основі народної думи.

ЛНБ ім. В. СТЕФАНІКА
АН УКРАЇНИ

2011899

Стор. сам стор. 45

— Мамо! чи ще далеко?...

— З пів милі... Зараз за тим лісом будуть хати...
Зимно тобі Івасю?...

— Ні, мамо, ні...

Таку уривану розмову вело двоє людей: мати і син. Мати йшла наперед, торуючи синкови дорогу в снігових заснах... Кілько разів запала ся глубше в сніг — звертала ся до дитини з осторогою:

— Івасю! осторожно... Обійди боком...

— Добре, мамо, добре... — лебедів замерзлимими устами Івась, затинав уста і не жалів ся бідний, хочтй мороз заглядав аж до серця...

І тепер, коли мати питає его: — Зимно тобі, Івасю?.. — він відповідає: — Ні, мамо, ні.. — а тремтяча ся відповідь, як звук порушеної струни, потверджає питане мами, хочтй слова зовсім не годять ся з дійсностю....

Двоє людей в боротьбі з сніговими заснами.. В борбі з безграничною, зимною, мертвою природою... Хто поборе — чоловік, чи бездушний великан?..

— Мамо, чи ще далеко — питає Івась.

— Зараз, зараз, тільки іди синочку, не уставай

9 сніг - далі стор. 45-49

дали з товаришів с дором.

границь не було. Охрестили вони його Йоаном — на імя славного діда, (Грицевого батька) що вславив ся, як проводир ватаги в часах, коли батько Хмельницький воював за волю України. Про Грицевого батька Івана Коновку та про його лицарські подвиги й смерть співали й пісень. Знав їх і Гриць, знала їх й Оксана.

Щасливі жили обійко та синком втішали ся. А синок ріс гарний і здоровий та своїм лепетанем ще більш розвеселяв їх. Не було здавало ся щасливійших людей від них!

Та не довго се щастє трівало. Прийшов 1659 рік. Гетьман Виговський бачучи, що зрадлива Москва не добром дише на Україну, виступив проти ньої війною і під Конотопом розбив на прах московське військо. Тамечки, під Конотопом і поклав свою буйну голову молодий Гриць Коновченко. Як дійшла сумна вістка до Оксани то вона трохи з ума не зійшла. Довго, довго не могла вона прийти до себе. І хто знає, що булоб стало ся з ньою, як би не дитина, не її одинак Івась. Усю ніжність жіночу, усю любов переливала вона тепер на сина. Поза ним, поза своїм одинаком вона й світа не бачила.

І ріс Івась на втіху та на радість неньки, ріс на гарного молодця й статю й видом зовсім у батька вдав ся. Мати так і впадає коло сина, натішити ся ним не може. Одно тільки журить її, не дає їй спокою! Не тільки статю й видом скидав ся Івась на батька, але й удачею. Скоро вже, ще дитиною став він виявляти

охоту й накліп до шаблї, до козацького воєнного ремісла. І се найбільше журило, гризло вдовицю Коновичу. Як перше Гриця полюбила за стан козацький та за лицарську вдачу, як перше любила слухати оповідань й пісень про козацькі славні подвиги, так тепер від коли війна забрала їй дружину любу не могла й думати про те все, про війну! Вона зненавиділа її, а через неї й усе військо. Крім сего не давала їй спокою тривога, що син, як виросте покине її й піде добувати лицарської слави й там на боєвищі зложить свою буйну голову, як і дід, іменник його та батько. І мимоволї насувала ся їй на думку пісня, що в ній співаєть ся, як козак лежить на побоевищі і не має для нього:

»Ані труни, ані ями,
Ані батька, ані мами,
Ані кому задзвонити;
Дзвонять коні копитами,
Товариші острогами.
Летить ворон, з чужих сторон,
На могилі усїдає,
Очі йому випиває«.

І жах проникав журливу неньку. Вона всіми способами старала ся відклонити сина від шаблї, від жадоби воєнної слави, старала ся заглушити в ньому сей небажаний для ньої, осоружний їй наклін.

Та чиж її то сила?

Син що правда не противив ся матері, слухав ся її в усьому і щоб не гризти її таїв ся перед ньою з своїми бажаннями, з своїми думками, хоча вони таки не кидали його. Мати ніколи не оповідала йому про дідові та батькові подвиги. Та чи ж то тільки від матері міг він про се дізнати ся? Про його славного діда оповідала йому зразу няня Ганка, оповідала служба, оповідав в кінці й учитель Арсеній, що його мати на- няла для науки сина. Мав отже й без матері від кого дізнати ся про лицарські діла своїх предків. І хоча мати старала ся відклонити сина від сього, хоч представляла йому, що се тільки бідакам треба добивати ся лицарської слави, а не йому богачеві, що він і без воєнної слави має з чого жити й може краще прислужити ся вітчизні чим не один козак — син не кидав мрій про лицарську славу. Дідова й батькова слава не давала йому спокою. Він часто в мріях бачив себе на бистрому коні, як стинає ворогам голови, як вороги перед ним тікають, а він як вітер жене ся за ними з голою шаблею. Нераз приходила йому до голови думка втікати на Січ, де тоді саме атаманував славний Іван Сірко, що про нього гула слава по цілій Україні, а й поза Україною лунала. Нераз думав він про Січ, та як лиш глянув на матір й спогадав, як би вона побивала ся за ним, йому не ставало на се відваги. Неньку свою він дуже, дуже любив. З любови до ньої він старав ся приглушувати в собі думку про Січ, про

лицарські подвиги і прикладав ся пильно до науки а відтак і до хазяйства.

Мати тішила ся, що син покинув уже свої дитячі мрії. Вона бачила в своїх думках його богатим, щасливим хазяїном, а біля нього гарну молоду жінку, що щиро й горячо любить її Івася, так як вона Гриця любила. Бачила себе посеред купки щебетливих унучат. Вона оповідає їм всілякі казки, а вони слухають, розпитують, ленечуть. І любо старенькій матери з мріями такими! Вона вже шукала в думках невістки для Івася по знаних їй сімях. І багатої і гарної і доброї та слухняної! Старша Маруся гарна та горда дуже — не для ньої невістка; молодша Олеся? Е, се ще дитина — дванацять літ. Ганя, дочка корсунського полковника Филона — теж і богата й гарна та також горда та й пишна... полковниківна! Лицаря жде. Не схоче гречкосія!.. Цур їй!.. Та пощо за полковниківними ганяти ся. От у сусідів, у Чалієнків дочка чим не гарна чиж не краля! А й добра й не добра, хоча й не вбога одиначка у батьків. А й Івася мабуть сподобала собі. Не дурнож червоніє як лиш побачить його. От і дружина люба для сина, а їй невістка послужна. І пощо далеко шукати.... І оба хазяйства в сусідстві, в купі, а й чималі! Сполучуть ся в одно велике хазяйство й Івась стане богатирем, дукою на всю округу, а родови Коновченків не буде рівні!..

І тішить ся ненька старенька мріями своїми й забула зовсім про журбу, що перше томила її. Якжеж

і тямити їй про се, коли Івась ніколи й думкою (так їй здавало ся) не наvertsає туди. Шильно прикладає ся до хазяйства — із нього хоч куди! Чогож їй журити ся, чого голову морочити! Івась не козаком буде, а хазяїном. Господь вислухав її молитов, сповнив її бажаня. Вона щаслива!

II.

В Черкасах рух. Славний корсунський полковник Филон прибув сюди з своїм полком. Полковник Филон був славний лицар. Слава про нього гула тоді скрізь по Україні. Молодий свій вік прожив на Січи. Підчас одної виправи дістав ся був до турецької неволі й утік із відти. І ось прибув він до Черкас. Увесь город заворушив ся. Всі радіб побачити славного полковника, почути його. Випитують ся Корсунців про нього куди він йде, куди вибираєть ся! І довідали ся, що йде на Черкеню долину під Бендери бісурмана воювати, йде в поміч славному кошовому Іванови Сірку. Корсунські козаки й стали заохочувати Черкасців, щоб і вони йшли з ними. І найшло ся охотників не трохи, що готові були йти в похід.

Полковник Филон заїхав на двір черкаського полковника. Хазяїн приймав гостя гідно тай пишно. Страву за стравою подавали на стіл, подавали й вина, меди та наливки всілякі.

По обіді завела ся межі обома полковниками розмова.

— Сумні часи настали в нас — каже полковник Филон. — Двох гетьманів! Не знати котрого слухати, котрий правдивий гетьман: Самійлович, чи Дорошенко.

— Я дивуюся Дорошенкови, що він доси не зрікся. В Самійловича-ж руках вже майже всі полки.

— Кажуть він давно віддав би булаву, тільки не хоче віддати її Самійловичеві. »Нескорюся перед поповнцем« — каже...

— От і біда. Добре, що бодай Ханенко здав булаву, а тоб ще більше безладе настало. І так приходить ся воювати синові проти батька, братові проти брата. Мені самому трапило ся таке. Жінчин брат є по стороні Дорошенка. Й нам довело ся стрінути ся на боєвищі лице в лице. Налетів і уже замірив ся був шаблею на мене. На щастє завчасу пізнав мене й опустив шаблю долі. Оттаке то, друже! Не добром воно скінчить ся.

— Егеж. Мені вже остогидло глядіти на се все, на сі братобійчі війни та чвари? От і зрадів я, як почув, що славний січовий батько Сірко вибираєть ся бусурмена воювати. Не втерпів й зібравши охочих із свого полку рушив і собі туди. Вирву ся на якийсь час із того пекла, ну тай слави лицарської придбаю може! Та от що, пане полковнику, хотілоб ся з більшими силами рушити туди, більше війська привести до батька Сірка! От і просьба в мене до тебе, — чи не позволив би ти мені, пане полковнику, набирати й у твоїму полку охочих.

— Охочих? А чому ж би ні! Набирай скільки хоч! Я й сам пішов би під коменду такого славного лицаря, як ти, пане полковнику, та за старий вже тай за багато занять маю й у полку й коло власного хазяйства.

— Як так то дякую тобі, пане полковнику, дуже дякую.

*

*

*

Се діяло ся в п'ятницю, а в суботу рано пораненьку вийшов полковник Филон на черкавський базар. А тут на базарі зібрало ся вже народу сила силенна. Повнісїнький базар. Стояли так тісно, що, як то кажуть, і голки не було де втиснути. Цікавійші повилазили на дерева, а то й на дахи домів. Зібрав ся нарід усяких станів. Були тут козаки, були міщани, ремісники й купці, були й селяни й хуторяни...

Полковник Филон виступив в окруженю прочої старшини свого полку. Хорунжий розвинув над ним цвітну хрещату хоругву полкову. Вклонивши ся громаді на всі сторони полковник підняв в гору пірнача й почав говорити:

— Панове громадо, православні християни! Відомо вам, що найбільшим ворогом, найлютішим і найзавзятішим неприятелем хреста сьвятого є клятий бусурмен, що нападає на християнські землі, руйнує села і міста а народ хрещений забирає в свій ясир поганий, що не рідко й нашій Україні дасть ся добре в знаки. Відомо вам також, що не має перед Богом

більшої заслуги як віри сьвятої боронити, за християн заступати ся. І наші предки вважали за найбільшу честь і славу проти клятого бусурмена воювати. Наша Січ Запорозьська тим і славна стала по цілому сьвіту, що безнастанно з бусурманами воює, за хрест сьвятий заступаєть ся. Ось і тепер там славний кошовий Сірко готуєть великий похід проти бусурмен. Козаки, міщани, селяни й хуторяни, хлібороби, ковалі, шевці, винники й броварники! Кому не хочеть ся гречкосієм прожити, кому не хочеть ся по броварах пиво варити, по винницях горівок курити, кому з вас надокучило по домівках висиджувати, по запічках у просї вилегувати ся, кому надокучило в кости грати, дурно гуляти — нехай іде зі мною корсунським полковником в охотне військо під город Тагіню, на Черкеню долину гуляти. Там буде з нами козаками за віру християнську одностайне ставати, слави лицарської добувати, а як Господь дозволить то й матимем добичі чимало, будемо в аксамітах та сапьянах ходити....

Оттак говорив полковник Филон. І зараз таки зголосило ся охочих чимало.

Полковник Филон давно вже вийшов із базару, а народ все ще не розходив ся. Стоїть на майдані й по вулицях купами та розправляє. Поміж народом вештають ся Корсунці та дальше заохочують його, щоб як найчисленнійше вступав в охочі. Між народом ходять всілякі оповідання про різні воєнні виправи на Татар та Турків. Найбільше оповідають собі про слав-

ного Сірка. Його імя майже не сходить з уст народа. Оповідать про його виправи, його славні діла.

Ось тамечки біля церкви станув посеред гурту цікавих вусатий козарлюга в запорожському жупані й розкладаючи руками оповідає:

— Торік в осени підкрав ся був кримський хан із сорок тисячами Татар і п'ятнадцятьма тисячами яничарів, що їх султан прислав йому на поміч, аж під самісіньку Січ. Хотів вирізати всіх Запорожців та Січ зруйнувати. Була саме північ, темно хоч око виколи. Яничари вирізали варту, що стояла вколоті Січи й увійшли тихо у Січ. Запорожці нічого не сподівали ся й спали собі супокійно. І хто знає, що булоб стало ся як би не Шевчик з нашого куріня. Він проснув ся й виглянув крізь кватирку, щоб подивити ся, чи скоро буде свитати. Дивить ся, аж там Турків як сарани.

— Ну і щож він — перебив хтось з гурту.

— Стривай не перебивай — спинив його Запорожець.

— Не перебивай — скартали його й слухачі.

— Отже побачив він — оповідав січовик дальше — що тільки сарани напхало ся й тихенько збудив атамана й товариство й оповів їм про все. Ми зараз вхопили за зброю й нуж палити крізь відчинені вікна.

— А Турки-ж що на тее — перебив знов хтось із слухачів.

— Звісно, не дякували. Почали й собі палити до нас. Та не багато шкодили нам бо було темно а

й стїни наших куренїв не такі то й тонкі. А тут ще наші стріли побудили товариство й в усїх прочих курінях. Почала ся пальба з усїх курінів нараз. Як вже, богато Яничарів вибито, ми гукнули: »До ручного бою«! й вискочили з куренїв й стали рубати та різати поганців як курят!

— Богатож ви їх набили — спитав хтось.

— А було вбитих коло півтора тисячки. Сто пятьдесят дістало ся в полон. Між бранцями було чотирох агів. Хан заплатив за них чималий викуп! Заплатив викуп за агів і чим боржій подралював з цілим військом у Крим.

— Так на яничарах все скропило ся?

— Егеж, Татари не дурні були лїзти. Знають нас!

— Своїх, Запорожців, богато впало?

— Пятьдесят чоловіка всего.

— Господи прийми їх душі до раю — зітхав народ.

Оттаке оповідають собі люди. Між слухачами був і Коновченко. Слухає він і його давне бажанє щораз то більше непокоїть його. Давні його мрії, що він їх так довго скривав перед всіми на дні своєї душі, пробудили ся з новою силою.

А тут ще де не взяв ся старий кобзар і почав співати приграваючи на бандурі пісню про Сїрка.

— Ой як крикне старий орел, що під хмари веть ся, — співав він —

Гей гуляло Запороже тай до Сірка тнеть ся.
Ой, не вітер в поли грає, не орел літає,
Ото Сірко з товариством на Січи гуляє.
Старий Сірко перед стягом раду оглядає,
Козаченків привитає, з тиха промовляє:
»Гей молодці-Запорожці Татарва лякає!
Не дрімайте, товариші, бо в руки зланає;
Збирайте ся до купоньки та сідлайте коні,
Тії коні воронії, що ждуть на припоні!«
Загуділо Запороже, як то Чорне море,
Понесли ся козаченьки облавою в поле.

Коновченко не всплі був видержати. Щож то, чиж він гірший від других, чи що! Другі йдуть на війну, здобудуть славу, заслужать ся для вітчизни й для хреста сьвятого. А він, він Коновченко, мав би сидіти гречкосієм у Черкасах, без війни без слави. Хибаж він гірший від других! І чим?! Хиба тим, що його дід і батько згинули в бою як лицарі, що про його діда ще й досі думки сьпівають кобзарі. Ні, він мусить піти з полковником Филоном. З тою постановою подав ся він до дому, роздумуючи над тим, як матір про се звістити.

По дорозі навинув ся йому попович Яким. Сей причепив ся до нього й став йому оповідати, що він вже зголосив ся в охотники. Коновченко спитав Якима, чи не жаль йому кидати батька й матір!

Дому не жаль — відповів попович. — Ще більше жаль мені моєї бідної Олесі. Вона бідна не витримає розлуки! Та щож, така вже козацька вдача! Як почує воєнний клич, то нічо його не витримає в дома — закінчив попович.

Слова поповича ще більше розбурхали Івана. Ось попович кидає й батька й матір, а й любку й йде на виправу. Чим вже попович кращий від нього, чим він гірший від поповича! Ні, він повинен, він мусить іти, він піде!

Із тою твердою постановою прийшов він до дому. Прийшов тай каже до матері:

— Мати моя рідненька, благослови мене з корсунським полковником, паном Филоном на Черкению долину піти погуляти...

Як почула вдова Коновчиха такі слова від сина то трохи з ніг не звалилася ся й заляла ся гіркими сльозами.

— Сину, мій сину, Івасю мій, нащо ти мене на старі літа так смутиш, жаль завдаєш мені.

А Івась все своє:

— Пусти мене мати з козаками слави лицарської заживати, за віру християнську одностайне стати, чи не дасть Господь милосердний якої добччї собі мати.

І говорить мати синові, гіркими та рясними сльозами заливаючи ся:

Ой Івасю, сину единчику! Чя в тебе нічого випи-

ЛИБЕ М. В. СІВІАНКА
АН УКРАЇНИ

2011849

ти або вісти, чи в тебе нівчому хорошенько ходити, чи тебе мірська старшина не почитає, чи зневажає тебе козацька громада? Не благословлю я тобі сину на Черкеню долину йти гуляти, а благословлю тобі, сину, чотири коні вороні із загороди відлучати та йти в поле орати на хліб. Будеш доволі хліба мати, козаків на хліб-сіль просити, то будуть тебе люди добре знати, будуть вчити й поважати тебе....

На се й Івась залив ся рясними сльозами тай говорить матери:

Ой мамо, мамо! Хоч і буду я в поли на хліб орати, хоч і запрошувати буду до себе козаків, то все таки не будуть вони поважати мене, а стануть прозивати домарем та гречкосієм.

— А що то, Івасю, — каже мати, чи ж то вже нечесть бути гречкосієм.

— Не хочеть ся мені, мамо, за плугом ходити, та ламати спину, козацьким голосом гукати на воли, викривляти сафянові чоботи по бороздах та запорошувати китаєві жупани.

Мати плаче, ридає, а син все своє:

— Ей, схотіло ся мені, мати, на Черкеню долину піти погуляти з корсунським полковником, із паном Филоном, та схотіло ся мені, мати, пізнати козацькі звичаї. Тож, не плачте мамо, бо се нінащо не здасть ся. Краще веліть зайняти чотири чабані воли та пігнати до Крилова, до жида й продати за добрі гроші.

Доложіть ще пятьдесят червенців та купіть мені доброго, козацького коня.

Як почула вдова таке від сина, ще гірше сльозами заляла ся й руки ломала:

— А бодай ти, сину Івасю, не діждав сього, щоб я збувала вітцівську худобу та купувала тобі коня. Ніколи сього не буде.

Бачить Коновченко, що ніщо з матірю не вдіє й вийшов лютий із хати. І цілісінккий день не показав ся дома. Пішов до поповича й із ним разом до шинку.

Тут велів подати що найлучшого меду й став із ним напивати ся.

— Ідеш на Черкеню долину — питає в поповича.

— Іду — відповів попович.

— І я піду з тобою! — аж скрикнув Коновченко — піду надокучило вже мені за плугом та за бороною тягати ся, хазяйства дозирати. Хочеть ся козацької слави зазнати.

— Підем оба друже, — каже попович вже добре на підпитку обнимаючи Коновченка — підем оба.

— Підем! — каже Івась. — Одно біда, коня доброго козацького немаю! Мати не хоче ні коня дати, ні гроший — жалів ся він поповичови.

— Е, се пусте! У мене є два добрі коні. Одного беру собі, а другого відступлю. Заплатиш пізнійше.

Коновченко аж підскочив на radoщах!

— Ти правдивий мій друг, правдивий приятель! — кликав і став його обнимати та цілувати.

— Буде, буде — бо вдусиш, боронив ся попович. І стали нараджувати ся що до виїзду.

— Завтра в часі служби Божої ідемо — сказав попович. — Коні наші добрі, доженемо козаків.

— Ідемо — скрикнув Коновченко і вдарив кулаком по столі аж скляниці задзвеніли.

І вже цілу ніч не показав ся Івась дома. Цілісїньку ніч волочив ся з поповичем по черкаських шинках та пиячив.

Мати ждала сина з полуденком, не діждала ся; ждала з вечерою не діждала ся — зажурила ся мати! Що то з її Івасечком стало ся? Він ще ніколи не заподіяв їй такої прикрости, щоб у ночі в хаті не був, ніколи. І бідна ненька дорікала в душі сама собі. Може з жалю та з досади зробив собі що? — А може, може втік таки до табору полковника Филона й не попрощавши ся з нею — і може вона вже його ніколи не побачить! Господи, й вона сама тому виною, сама! Страшно й подумати! Та Бог свідок, що вона се в найлучшій гадці, що тільки з великої любови до сина з тривоги о його жите так строго обійшла ся з ним. Довго, довго побивала ся мати, докоряла сама собі, гіркими сльозами старе, поморщене лице вмивала й повік не замикала, від журби сон втікав з її очей.

Аж над раном прийшов її Івась, як ніч п'яний, й упавши на мягку постіль зараз і заснув твердим сном. Журлива мати вспокоїла ся трохи, але вже не спала до самого ранку.

В неділю рано, як лиш раніше передзвонили, вдовиця Коновчиха вбрала ся по сьвяточному й ти-хенько, щоб сина не збудити, вийшла з дому до церкви. Та заки вийшла всю батьківську зброю, що була в кімнатах у ньої, сховала в коморі, комору на ключ замкнула й ключ з собою забрала.

Пізно вже Коновченко зі сну збудив ся. Зараз і нагадав собі, що має на попівство йти, щоб звідси враз з поповичом до табору полковника Филона подати ся. Зірвав ся чимскорше, вмив ся, убрав ся й став шукати за батьківською зброєю. Дивить ся скрізь по стінах, де висіла зброя, а її нема. Він зараз і догадав ся, що се мати перед ним сховала зброю. Найшов тільки у запічку батьківську пищаль семипяденну. Не доглянула мати її. Коновченко не довго надумував ся, заложив пищаль за плечі тай помчав на попівство.

Приходить на попівство, а попович ані гадки не має йти з дому.

— Батько й мати — казав він — і говорити собі не дадуть, не хочуть мене пустити.

— Ти, що иньшого, а в мене через кілька місяців весіле! Годіж мені перед самим весілем мою будучу жінку саму лишати, та жалю завдати їй, молоденькій. Ні, я не можу їхати.

— Бабій! — скрикнув Коновченко й хотів вже відходити та тут нагадав собі, що в нього нема коня й що попович обіцяв продати йому одного.

— А коня продаси?! — спитав він поповича.

— З цілої душі рад би зробити тобі сюприємність. Так щож, батько велів нагнати коні пасти ся. Бояв ся мабуть, щоб я не втік, — додав сьміючи ся попович.

Розлючений Коновченко вийшов з попівства й не завертав вже до дому. Звернув прямо на шлях, куди пішов полковник Филон з козаками. Пішки пішов. Досада взяла його до всіх і вся, до сьвіта цілого.

Думав, дожене козаків недалеко та й не всю дорогу прийдець ся йому йти пішки. Та де тобі пішому та кінних доганяти! Цілісіньку, усесеньку дорогу перебув Коновченко пішки. По ріжних пригодах та трудах добив ся вкінці до Черкенї долини, де застав полковника Филона на спочивках.

III.

Полковник Филон привитав Коновченка щиро як рідного сина.

— Ей здоров, Іване Коновченку, — привитав він його, як вартові ввели Коновченка в полковницький намет й оцвістили йому про нового охотника — здоров прекрасний лицарю! Чи то по своїй волі зайшов, чи тебе добрий кінь заніс? Чи ти здоровлем змагаєш? Чи в себе молодецького доброго коня маєш?

— Я, — каже Коновченко, — доброго коня не маю, а змагаю на молодецьке, на добре здоровля.

— Бачу, — каже полковник — що ти не відродив ся від свого діда та й батька. А я їх обох знав. Під обома воював. І всіх пісень, що про твого діда сьпівають знаю. Славні були козаки оба. Та бачу що яблуко не далеко відкотило ся від яблінки. І з тебе неабиякий козак! Таку дорогу пішки перебути, лише для того, щоб воєної слави зазнати, на се не хто будь зважить ся, далєбі!

— Благослови — каже Коновченко — пане полковнику, пане Филоне слави лицарської заживати, за віру християнську з вами лицарями одностайне стати та гуляти безпечно по Черкені долині.

— Гуляй на славу, козаче! Тільки от лихо не має в мене зайвого коня, щоб тебе ним обдарити. Мусиш поки що враз з пішими козаками воювати.

Третього дня після приходу в табор Коновченка, показали ся перші турецькі та татарські відділи.

Почали ся лицарські гарці межі козаками й бусурменами.

Виступив і наш Іван Коновченко до гарців. І відразу вславив ся як добрий та хоробрий лицар. Богацько бусурмен життя позбавив, післав на той сьвіт, до раю Магомета, а ще більше забрав в полон.

І хвалять козаки Коновченка:

— Славний буде лицар із нього, — кажуть — завзятий козарлюга.

Хвалить його й сам полковник Филон:

— Славний, бравий молодець Коновченко, — каже — зовсім вдав ся в свого діда та й батька.

І радіє душа в Коновченка, тішить ся він, що так доразу вже й славний став, що так йому ведеть ся.

Одна тільки журба в нього на душі, що коня козацького, лицарського в нього не має. Ех, колиб добрий кінь-приятель у нього не так би він себе вєславив, не так би й росла його слава. Що кінний, то кінний, а що піший то піший! Не все одно!

І друга журба не кидає його, гадюкою в серце його всисаєть ся, що кинув ньєнку рідну й не розпрацавши ся з ньою, що не взяв, не просив уньої, в матері своєї благословеньства на дорогу. І мати його старенька певно побиваєть ся за ним, певно в розпуці! А може, може кляне, прокляла його?! З жалю, з розпуки, й сама не відаючи, що діє!... Боже, Боже й чомуж він так неуважно кинув ньєнку рідну.

А його мати рідненька, вдова старенька з божого дому, з молитви вертає, приходить в хату, а вже сина її Івася нема дома. Питає вона в служби: чи не бачили куди пішов Івась, чи не казав куди йде, коли верне до дому?

— Ні, не казав — відповідають слуги — ні куди йде, ні коли верне до дому, а тільки взяв пицаль стару батьківську за плечі та й пішов туди як на попівство.

Мати руки заломала так як стояла так і полетіла на попівство.

Прийшла й питає:

— Чи не був тут мій син, мій Івась, чи нема його в вас?

— Нема, — каже попович — а був. Приходив, коня хотів купити й мене з собою в похід намовляв.

— Кудиж би? Звісно, табор полковника Филона доганяти.

— Пішки, Господи! — скрикнула мати сплеснувши в долоні й мов не своя погнала до дому.

Дома до землі принадала, та гірко плакала та ридала, дрібними рясними сльозами проливала, в гору руки знімала, милосерного Бога благала:

— Бодай тебе, сину три недолі не побили: перша недоля, щоб тебе не побила — щоб тебе ружина не стріляла, друга недоля, щоб тебе не побила — щоб тебе шабля булатная не рубала, трета недоля, щоб тебе побила, щоб отцеві й матерні сльози тебе ні в якій потребі не стїкали.

Довго, довго бідна вдовиця, мати нещасна не могла прийти до себе. Вспокоївши ся Коновчиха добре дувала, гадала: велїла чотири чабані воли зайняти й у місто Крилів до жида відогнати. В Крилові з жидом добрий торг учинила й доложивши ще пятьдесят червінців купила доброго молодецького коня й відіслала рядовими козаками до війська. Заразом переслала йому тимиж таки козаками поклін від себе.

Ой Івасю, єдинчику мій! Бодай тебе, сину шабля не рубала й бистра кудя щоби оминала. Я о твоє здо-

ровле, синочку мій, денно й ночію Господа благати му, тільки й ти, Івасечку, шануй ся, бережи ся, не дуже на небезпеки виставляй ся!

Зрадів Івась, дуже зрадів, коли козаки передали йому коня, а ще більше втішив ся, коли неньчиного листа прочитав. Як стій сів на коня та пігнав перед намет полковника Филона й не зсївши ще з коня кликав до нього на radoщах:

— Ей, пане полковнику, пане Филоне! Яж думав, що мене мати клине-проклинає, аж вона посилає мені хорошого гостинця, а ще й у листі приписує, що денно і ночію за моє здоровле благати ме, тільки просить, щоб я не дуже на небезпеки виставляв ся.

Зрадів і полковник Филон, бо полюбив уже був Коновченка, а й замічав, що він доси якийсь не свій, невеселий ходив. І дуже втішив ся, коли побачив, що Івась повеселів, мов на ново на світ народив ся.

— От тепер і я тішу ся — сказав він до Коновченка — тепер ти й справжній лицар! Маєш коня, як ніхто в таборі а й веселість відзискав, а то вже дуже був прибитий.

— От тепер, пане полковнику, — просив Івась — благослови на Черкені долині безпечно погуляти, памяти козацької заживати й знамена турецького діставати.

А корсунський полковник тес зачуває до Івася до Коновченка словами промовляє:

— Не благословлю я тобі, Коновченку, на Червоній долині безпечно гуляти, а благословлю я тобі на червоній китаїці сидіти.

Засмутився Коновченко:

— А чому ж, пане полковнику, не можу я як і другі лицарської слави шукати? Чи ж я гірший від них?!

— Ще ти дитя молоде, нігде не бував та й не розізнав ще гаразд козацького звичаю, не видав козацької крові, як узриш християнську кров то й сам злякаєшся.

Аж почервонів Коновченко:

— Я козацької крові не видав?! Правда не довго ще я в таборі побував, й воював теж ще не довго. Та мабуть дав вже докази, що не боюся крові.

— Е, Івасю, те все, що ми дотепер перебули, були тільки іграшки, в порівнянню з тим, що нам доведеться ще перебути. Не одна душа козацька-християнська покушає бусурменської шабляки й розпрощаєся з сим світом.

— І сего не боюся. Знаю, що на війні без сього не обійдеться. Вмерти на війні, в борбі з бусурменом, се заслуга перед Богом і перед людьми.

— Гарно, по лицарськи сказано — похвалив полковник. — А все таки я не благословлю тобі пускатися в борбу, тепер їх, бусурмен найде хмарами — небезпечно. А ти тям, що в тебе є мати старенька, що

ти в ньї одинак, тям, що вона тебе в листї просить, щоб беріг ся, не виставляв ся дуже на ябезпеки.

— Я й не виставлятиму ся, берегтиму ся — просив Коновченко.

Час ще тобі, час! Єсть у мене старі козаки-молдці, нехай вони по Черкасі долині гуляють та славу козацьку збільшають. Тобі ще час!

А Івась Коновченко йому на те в відповідь:

— Ей, корсунський полковнику, пане Филоне, піймай ти утя старес й малес та пусти ти їх на Чорне море.... Чи не попливе те мале так як би й старе?

Задумав ся полковник Филон і відповів по хвили:

— Ну, Коновченку, коли ти міг менї загадати таку загадку, то я благословлю тебе на доброго коня сїдати, з Кримцями та Ногайцями на поли гуляти. Збери відділ козаків охотників і потурбууй трохи клятих бусурмен. А все таки бережи ся, щоб не засмутив матери смертю своєю....

— Ей, пане полковнику, не такий чорт страшний, як його малюють й не кожного ся страшна смерть чіпаєть ся.

Коновченко п'яний від утіхи та радости вилетїв із полковникового намету та зараз скочив на свого коня, що стояв прип'ятий біля намету і ждав нетерпеливо на пана. Сївши на коня Коновченко як вітер погнав між козаків, своїх приятелїв. А мав уже їх в таборі чимало. Козаки-молдці відразу сподобали собі Коновченка, скоро й полюбили його.

— Гей, панове товариство — закликав Коновченко таки з коня — пан полковник Филон благословить мені на доброго коня сідати й з Кримцями та Ногайцями в поли погуляти. Я зараз їду, хто зі мною панове?

— Я, я, я! і я, і ми, і ми! — кричали довкола козаків.

І вскорі зібрався чималий відділ козаків.

— От і гаразд, тепер погуляємо — закликав Коновченко радий та веселий. Благословіть же мене, панове товариство, — каже він, злізши з коня й кланяючися низенько козакам. — Сеж моя перша більша виправа.

— Благословимо, благословимо — загуло товариство. — Дай тобі Боже, щасливо воювати, слави козацької, лицарської придбати, дасть Бог вславишся, нам козакам отаманувати.

Коновченко ще раз вклонився, подякував товариству за благословення. Відтак сів на коня і небаром немалий відділ козаків рушив з табору й подався в сторону, де вороги табором розложилися, по той бік де стояли Кримці та Ногайці.

Наче вітер буйний налізули козаків на Кримців та Ногайців. І як вітер буйний, вихор лютий ломить в лісі конарі дерев, дерева з корінням вивертає, так козаків впавши між Татар, які нічого не сподівалися, сікли й рубали на всі боки. Й падали Татари мов ті дерева в лісі, мов снопи в поли. Та найбільше па-

дало їх від шаблі Івана Коновченка, що попереду всіх гнав ся нінащо не зважаючи й на всі боки лискучою, гострою шаблюкою вививаючи.

Нім Татари спостерегли, що дієть ся й догадали ся поспішити своїм на поміч наші козаченьки порядку січу справили й чимало визначних татарських лицарів у полон забрали. Сам Коновченко більш шістьдесятки невірних із коний збив, з пліч їм голови здоймив, чотирнайцять лицарів татарських на аркан зловив й живцем до козацького намету погнав.

Як той вітер буйний, що передить лісом, наломив конарів, дерев навивертає, так козаки налінувши нечаяно на Татар й справивши їм криваве весіле, нечаяно зникли з полонниками, кіньми татарськими та иншою добичою, лишаючи за собою поле встелене трупами, мов наломаними конарами або нажатими покосами.

І блискавицею пронесла ся вістка по козацькому таборі про лицарську вилазку козаків, про козацький гарць Коновченка. Козаки стали величати Коновченка лицарем, молодцем, скрізь по таборі вигукували в його честь. Найшов ся один проміж козаками, що й думку зложив про Коновченків напад на Татар. Й вона теж скоренько розійшла ся по таборі, богато вже вміло її і співало. Любили козаки Коновченка.

А полковник Филон, як провідав се, так зараз і вибіг до Коновченка, підступив до нього та став обнимати й цілувати, братом назвав його.

— Іване Коновченку, брате мій сердешний! Коли ти так скоро міг лицарської слави дістати, благословлю тебе в мойому наметі, враз зо мною, полковником твоїм, спочивати.

А Іван Коновченко тес зачуває і велику радість має, що курсунський полковник братом його називає. Деж так, він ще такий молодий, і ще так недовго козаком, а вже така йому честь!

І каже полковник:

— Славно Коновченку, славно брате! Тепер тобі на Січ йти, в січове братство вступити й козацьких-запорожських звичаїв вчити ся й ще більшої слави діставати. Йди на Січ на Січ, брате мій! Там ти скоро чималої слави дістанеш, а може й кошовим будеш. На Січ, брате!...

І Івась прирікає полковникови, що зараз після сеї виправи спішить на Січ, щоб там під рукою славного батька Сірка воєнної слави добивати ся.

— Йди, йди друже, йди брате. Під таким кошовим як Сірко не тяжко лицарської слави добути. Ось і я, хоча вже не молодий, хоча маю й жінку й дітий, велику охоту маю кинути все, навіть полковництво курсунське (нащо воно мені, якої я за ним слави придбаю) й іти на Січ, до батька Сірка. Далє бі!

А Іван Коновченко тоді до полковника словами промовляє, просить його:

— Курсунський полковнику, пане Филоне! По-

зволь мені з товариством оковитого зеленого вина вживати, нехай я буду сей день памятати. Наю ся з товаришами, повеселю ся, а там знова на Черкеню-долину безпечно гуляти, знов лицарської слави добувати!

Та промовив корсунський полковник словами:

— Хоч ти Іване Коновченку вже й славний лицар, Кримців та Ногайцівз коней збиваш, із пліч їм голови як маківки знимаш, а ще козацьких звичаїв не знаш. Тепер воєнний час і нікому з козаків запивати ся не вільно. Такий козацький звичай від непамятних часів. За непослух своєму звичаєви тяжко карають. Бо щож би то й за лад був!.. Не благословлю тобі, Івасю, оковитої горівки вживати, бо оковита горівка тебе зрадить, і з хрещеного світа тебе здавить.

Коновченко вже ніщо не говорив. Але вийшов від полковника, зібрав своїх найліпших приятелів, поїхав до Бендер і став з ними там у шанку напивати ся. Приятелі, звичайно, тямлячи на козацький воєнний звичай зразу не хотіли й Коновченка всовіщували та в кінці пішли з ним. Пили, щоб не вразити Коновченка, та все таки міру держали, щоб п'яними не бути. Не так Коновченко! Він не здержав міри. Кубок за кубком наливав. І так налив, так налив, аж звеселив козацьке молодецьке серце. П'яний як ніч встав він зза стола й став по п'яному обнімати ся з приятелями. Тії не боронили ся. Звісно, що п'яно-

му перечити! Цілу ніч пив! Вже стало свитати а він ще не кпдав кубка. Все до шиньарки: »Давай та давай ще!«

Вже ледво на ногах держить ся, а ходить від козака до козака та чоломкаєть ся з кожним. А далі став і лаяти ся. Лаяв »всіх і вся«. Дістало ся чимало й самому корсунському полковникови Филонови:

— Що він таке? Полковник?! Овва страх, велика цаця полковник! Мій дід Іван теж був полковником, з Ляхами бив ся от що! Ось і пісня співає про нього. Тут затугнув він п'яним голосом пісню:

»То не вітер, то не буйний степом повіває
То Коновка з своїм полком Ляхів доганяє.

Утікають з України Ляшеньки з Жидами,
А за ними пан Коновка женесь з козаками.

»Хоч втічете ви Ляшеньки та за ріку Вислу,
То і там ви не скрінетесь, я й там вас притисну«.

Та дігнав Ляхів з Жидами біля Полонного;
І тут була Ляхам кара усім до одного,

Кара Ляхам, кара Жидам за кривди за муку,
До півночи не спочали козацькі руки...«

Ось такий мій дід був — кричав Коновченко — а ти що проти нього, цуцик ось що! Ти будеш боронити мені випити з товаришами. Страх, полковник, велике цабе. Я теж полковник! Ану, панове-молодці, за мною за своїм полковником! Гайда Турків, Татар воювати!

І миттю скочив на коня й вітром погнав на перед. Товариші зразу не знали що діяти! А далі й самі сіли на коний тай за ним! Годіж п'яного чоловіка самим між ворогів пускати! А то пропаде марне козацька-молодецька душа!

А Коновченко жене вітром по вулицях Бендеру. Не зважає ні на старого, ні на молодого. Хто йому на дорозі зустрінеться, того зневажає, словами лає проклинає, ще й гарапом бє, щоб з дороги вступалися.

Козаки ледво наздігнали його.

Ввігнав ся Івась проміж Татар. За ним слідком козаки. Татари зразу налякали ся, змішали ся. А він тне і коле їх на всі боки. Козаки за ним і собі не дармують. Вже чимало Татар розпращало ся з тим сьвітом. Богацько татарського трупу лягло на бєвищи.

Та став Івася сон знемагати. І ніч неспана і хміль стали своє робити. Склонив ся Івась головою коневі на гриву...

Побачили Татари, що Коновченко п'яний й забажали його конче в свої руки дістати. От вони й удали, що втікають перед ним. Коновченко пігнав ся за ними й відділив ся від товаришів.

Тепер обступили його Татари з усіх боків й стали арканами кидати на нього. Ось один вже й вновив ся вколо його шиї. Як почув Коновченко на ший аркана, так зараз увесь хміль вилетів із його голови.

З усеї сили вхопив за аркан і розірвав його як нитку. Сильний був! Тут як піднесе шаблю як пічне на всі боки рубати. І чимало ще татарських голів від його шаблі до долу скотило ся...

Та що-ж вдіє один чоловік проти перемагаючої сили. Він один, їх сотки! Гуси вола зваять — не то що!

Накинули ся Татари на козака з голими шаблями й як пічнуть рубати з усіх боків...

Татари кинули ся до нього. Кінь вирвав ся й пігнав з татарського простісінько в козацький табор.

Умираючи Коновченко згадав матір, як то вона за ним побивати меть ся.

— Ех, мамо, мамо! Умирає твій син із власної вини, що не шанував старших звичаїв козацьких!

Кінь Коновченка прилинув у табор козацький і став іржати та літати по ньому.

Побачив полковник коня й велів його зловити козакам. Кінь мав пірвані, покрівавлені поводи. Полковникови зараз промайнуло в голові, що тут щось не добре, що тут якесь нещастє склало ся.

І справді небаром надвезли козаки неживого посіченого, порубаного Коновченка.

Полковник Филон, аж руки заломив й не вдержав слези в оці. Скотила ся по старечому лицю й по сивому козацькому вусови й упала на землю.

— І як се стало ся — спитав?

Козаки оновіли все по правді.

І став старий полковник дорікати їм:

— Козаки, старі панове молодці! Ви, панове, самі не добре вчинили, що п'яного чоловіка з своїх рук пустили, й довели до того, що так марно згинув такий молодий та надійний лицар.

Та скоро отямив ся полковник, випрямив ся й сказав гостро, вказуючи на неживого Коновченка:

— Ось маєте, панове, найліпший приклад, що то значить не слухати ся старшини й не шанувати давних звичаїв козацьких. Поховаймож його бодай по козацьки — ради його лицарської вдачі та ради предків славних.

І взяли козаки тіло Коновченка на червону китайку й понесли.

На Черкені-долині суходол шаблями копали.

Шапками, приполами землю виносили.

В викопаний діл вложили тіло нещасного Коновченка, поклали біля нього шаблю булатну, срібні пи-столі, пицаль й накрили його червоною китайкою. Відтак:

Із оружя стріляли,

Козацьку славу прославляли

Семиперсную могилу висипали..

Тої самої ночі, як Іван Коновченко забавляв ся з товаришами, приснив ся старенькій його матери, вдовиці Коновчисі сон чудний, пречудний, дуже дивний та предивний:

Вдова від сна прочуняла, вийшла на ринок і говорила з сусідками:

— Приснив ся мені — каже вдовиця — сон чудний та пречудний, що, видить ся, мій син на війні оженив ся. Взяв собі за жінку Туркеню горду та пишну, в зеленій сукні під білими позументами.

Почувши се сусіди й здогадали ся, що з її сином з Іваном Коновченком нещасте мусіло скласти ся. Та жаль їм було бідної матери, не хотіли смутити її перед часом. Тай непевні були, чи воно справді так було, як вони здогадували ся. Не всеж сон правду говорить... От вони й не сказали їй по правді, так як догадували ся.

— Вдово небого — кажуть — буде твій син із війська прибувати, буде тебе козацьким кармазином дарувати.

Вдова почувши се дуже зраділа. Стала готувати ся на привіт свого сина Івася. Стала в хаті порядкувати, мити, чистити, прибирати; веліла волів, баранів та безрог годованих різати; закупила багато бочок меду, горілки, вина дорогого...

Всього придбала та нетерпеливо вижидала приїзду дорогого сина, повороту козаків,

Та довго ще прийшло ся їй ждати....

Довго ще воювали наші з Турками та Татарами. Отаман Сірко доброго завдав їм чосу. Поділившись на кілька ватаг, Запорожці на своїх вітрогоних конях наскочили печайно на кримські улус (села) й міста,

пускаючи все з огнем і рубаючи мечем. Такою бурею промчали вони по городах Козлові, Кирасі й опинилися в самій ханській столиці Бахчисараю. Кримський хан Селім-Гірей ледви встиг утікти в гори. Поруйнувавши Крим Сірко вернув ся знов на Січ.

Тоді й полковник Филон вертав із своїми козаками на Україну, везучи багату добичу. Та багато козаків лишило ся на чужині,

Взяв собі за жіночку
Зелену могилочку...

Лишив ся й Івась Коновченко!

Прийшли козаки в Черкаси. Згадав полковник Филон, що тутечки проживає старенька мати Івана Коновченка й заїхав до ньої в гості.

Вдова вийшла напроти полковника кланяючи ся низько, просила в сьвітлиці. Полковник віддав вдові низькі поклони й каже:

— Удово, черкаська жоно, пані Коновчихо! Чи гірко ти плакала-ридала, за своїм сином скучала?

— Ой, пане полковнику, ночі спокійної немала. Та деж він?

— Пані-матко Коновчихо! Вже твій син оженив ся, взяв собі жінку пишну, препишну...

— Чи й справді? — закликала радісно вдовиця, не давши полковникови й скіньчити. — А мейї сніло ся, що мій Івась оженив ся, що взяв собі за жінку горду та пишну Туркиню — й справдив ся сон.

То удова черкаська жона, Коновчиха
 У гору руки знімала,
 Господа милосерного благодарила й прохала;
 Благодаруж тебе, Бога небесного,
 Що я собі тихої та веселої невістки діждала,
 Що мій син Івась одружив ся;
 Хоч узяв собі жону
 Горду-прегорду пишну препишну,
 То все таки буде при кому віка дожити,
 При старости літах головку прихилити».

Тут увели козаки перед двір Коновченкового коня. Вдова впізнала коня й глянувши на полковника, на його вид засумований усього догадала ся.

— Нема мого Івася, нема, згинув? — закричала.

— Нема! — відповів сумно полковник.

Вдова мов нежива впала на землю, зімліла.

Люде зараз кинули ся до ньої й привели її до пам'яті. Прийшовши до себе вдова стала дорікати полковникови:

»Бодай ти Филоне, корсунський полковнику,

Щастя долі не мав!

Як ти мого сина, Івася Коновченка,

Лицаря молодого

За все військо втеряв».

Слухаючи те все полковник Филон заляв ся гіркими сльезами й каже до вдовиці:

— Панї матко, Коновчихо! Не дорікай мені!
 Ти не знаєш, як я твого сина любив! Мабуть і свого

так не любив би. Не моя в тім вина, що він так молодозійшов із сього світа. Панї матко, се радше ти винна! Прикро се говорити, а мушу! Ти проти його вдачі старала ся зробити з нього гречкосія, не пускала його між козаків — а потім коли він утік від тебе туди, де його вдача тягнула, ти забувши на всі свої старання ще й коня йому купила! Чиж диво, що він побачивши, що його бажання, його задушевні мрії сповнили ся, опянів із радощів і сам не знав, що діє. Так, так, панї-матко. Тобі не треба було сина держати далеко від його нахилу. А коли вже конче хотїла, так треба було кріпше держати, а не ще посилати йому коня.

Вдова задумала ся, загадала тай каже:

— Прости менї, пане полковнику, може й справді я тут найбільше винна. Та Бог свідок, що я робила се все з материнської любови. Я молода повдовїла. Чоловік згинув на війні. От я бояла ся, щоб і Івась не згинув як батько його. Колиж він пішки пішов до твого табору, я немогла погодити ся і тим, щоб мій син, щоб Коновченко був гіршим від прочих козаків й навіть коня не мав.... Пане полковнику прости менї й не погорди моїм хлібом — сілю. І все військо твоє запрошуюю до себе. Я тепер разом похорон і весїле мойого Івася справляю.....

І полковник Филон пішов у світлиці вдови Коновчихи, де вона його приймала, всілякими печивами та стравами столи заставляючи, великі дорогі збанки

медами та винами заморськими наливаючи.

Також і всіх Филонових козаків

У свій дім зазивала

Всім неділ у домі продержала,

Хліба соли не жалувала,

Давала рушники ткані й вишивані,

Заразом похорон і весіле гуляла

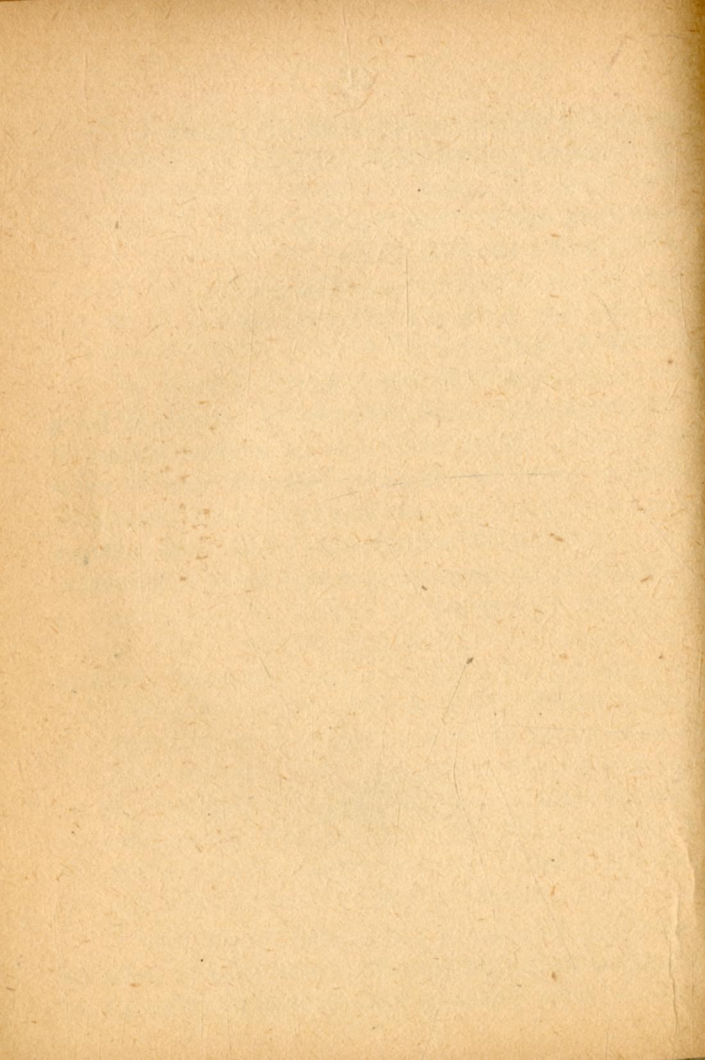
Й подарки давала,

Козацькую славу прославляла.

І пирували козаки до схочу та споминали Івася Коновченка, що так молодо й несподівано зійшов зі світа. А був би з нього — говорили вони — славний лицар, якого ще світ не видів. Може і перейшов би славного й самого славного Івана Сірка. Оттам на цирах тих і думу зложили про Івася Коновченка, що дійшла й до наших часів.

Конець.

Василь Оркан.

БЕЗДОМНІ.

Сказки Це 1-ша сторінка з
"В. Котковського..."

Давним-давненько, ще як гетьмани правили Україною, більш двісті літ тому назад, жила в місті Черкасах удовиця Коновчиха. Повдовіла вона дуже вчасно. Всего на всего пять літ прожила з своїм Грицем. Щасливі то були літа для неї. Гриць любив її щиро та вірно. Неба рад був прихилити своїй любій Оксані. За ніяку роботу не дозволив їй брати ся, вбрав її як княгиню...

— Не на робітницю, не за наймичку взяв я тебе — каже було жінці, коли вона забереть ся до якої праці — а на жінку, на дружину люблю. Є, Богу дякувати, в мене й без тебе кому діло робити. Сиди в сьвітлицях та приказуй другим, княгине моя!

І справді було кому в нього діло робити. Челяди держав без ліку. Богач був на цілі Черкаси. Ланів його і за два дни конем не об-їхав би. А що табунів коний, а що стад товару! Черед овець і не злічити! Богатир, дука був, хоч і вельможному полковникови рівня.

Щаслива була Оксана, щасливий був і Гриць. Колиж іще небаром синок у них родив ся, то їх щастю

в ході!.. — благала мати. — За мною, Івасю, за мною.. і колінами крає стулений до купи сніг, останних майже добуваючи сил.. Чує, що сили її опускають, але і то чує, що мусить йти... Інакше смерть зимна, страшна пригорне її і її Івася до себе і.. — не могла дальше думати. Сеж щось, що грозою серце наповняло...

— Щоби хоч снігом так не кидало... щоби хоч не було такої вітрениці.. — говорить сама до себе незрозумілим шепотом.... А тут як на відповідь зірвав ся ще сильніший вихор і кинув гострим снігом в її лице.....

— Боже! — шепнула тільки, і дальше ставляє на землю замерзлі ноги, мертві, скостенілі.... — А за нею, ведена радше волею непонятною, як силою йде мала дитина, бідний Івась, отулений веренькою, котру мати зняла зі себе...

Хвилина тиші.... і вихор зірвав ся ще сильніше, чим перед тим, зібрав всі тумани і підкидав зимним гострим снігом аж під небеса...

— Мамо!...

— Що, сину? Що, моя дитиночко?...

— Мамо!... шепче дитина незрозуміло і падає скулена на твердий сніг.

Мати схилила ся до Івася і з розпукою говорить:

— Івасю, як лиш можеш.. вже недалеко!.. — просить мати, благає, а в голосі її дροжать усі струни: любови, благаня і безграничної розпуки. Здіймає з голови хустину, — і обвиває нею Івася..

— Івасю! мій соколику... ще кусничок.

— Не годен.. мамо... — шепче Івась ще тихше, а вихор, начеб ще більшої грази хотів додати сему образу — розвіяв її чорне волосє, і страшною вона була в сій німій, небо визиваючій розпуці...

Заверуха, видячи свою силу над немінними ествами гострими поцілуями драпає її по лицю..

— Івасю!... — шепче через губи до дитини, котрої скляний зір, звернений на неї без виразу, відобрав її решту сил. Хоче піднести дитину, тай сама падає на коліна... Мороз їх тиснув, припер до землі і заморожуючи кров, пхав ся аж до серця....

— Де ти, Боже, що даєш гинути дитині?! — вирвалося її з замерзлх уст.

— За що мене так страшно карасш?... Тут без сповіди.... Силує ся піднести, коліна примерзали до снігу.....

— Прокляті люди!.. вигнали з хати... Бодай так.. — Не докінчила. Останки розпуки пролетіли з проклятем...

Страшний біль стискав серце, виїдав очи і промінями розходив ся по тілі... Губи хотіли шептати молитву: думка її докінчила... може — на другім світі..

Блестіли сніжні дияменти.... блестіли ріжними барвами в сьвітлі зір, котрі рідкими очима дивили ся зва чорної мраки... Блестіли зорі по снігу — а чотири більші від інших як рідкі окази дияментів межі піском дорогих камінців....

Блестіли очи замерзлих....

Жалісний вихор кидав снігом на тілесні трумни
— і росла.... росла могила зі снігу....

— 0 —

Минуло три дні. Час пливе, як вода. Біле село блелстить зорами снігу в зимнім сьвітлі сонця....

Люди, що мешкають недалеко церкви спішать на Службу Божу. Сніг скрипить під їх ногами. Хто далше мешкає, не рухає ся з хати, бо засни....

— Кому то вчора дзвонили? — питає старий ґазда немолодої жінки.

— А знаєте... тій Маланюковій....

— Умерла?..

— То ви не чули? Замерзла бідна, разом зі своїм хлопцем. Вигнали люди з хати. Тай та пішла під ніч.... Найшли її на другий день під снігом... Наробила ся она теж, наробила.... І вигнали з хати, як сил уже не стало... Лишила свою силу, веселість на чужім полі, оросила своїм потом не свої ниви.... а тепер — гет від нас, ти нам не потрібна.... Гони з хати, не заваджай, забирай ся... А як же... вигнали як — неприємком — пса, як суку.

Старий покивав головою, а йдучи до церкви молвив ся за душу бідної комірницї, котрій жалували кутка в теплій хатї, котрій завидували того куска хліба, що випросила де в якого ґазди і ділила ся ним, немов найдорозшим яким скарбом, зі своїм Івасем....

І вигнали її... Ах, бодай же вас, люди... Оченаш,

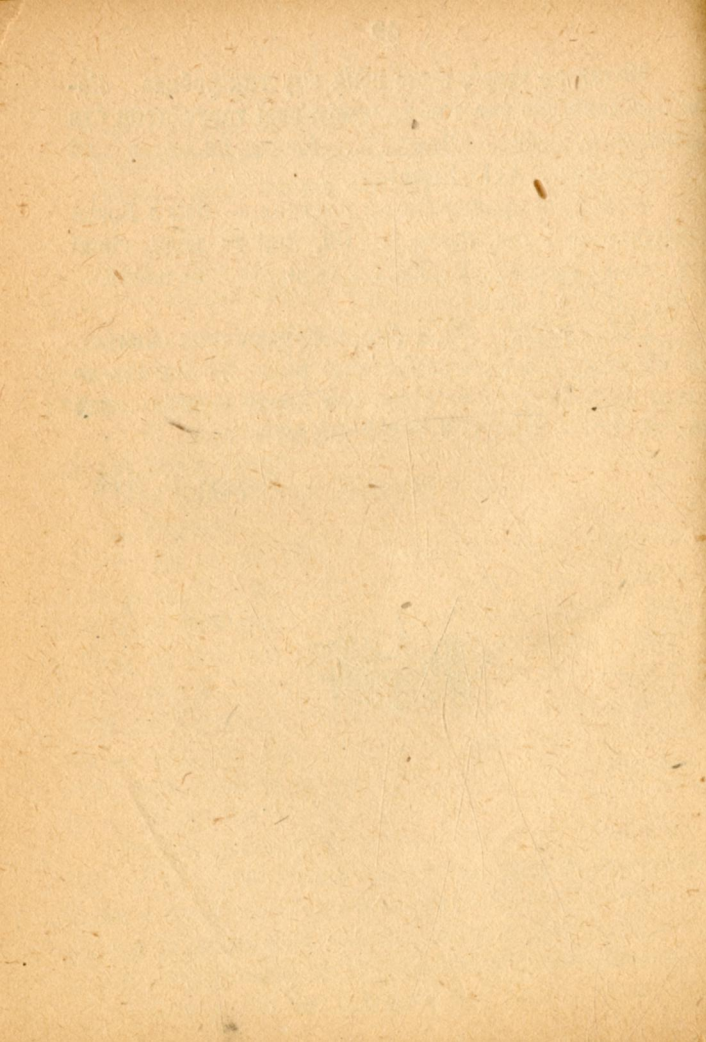
Молив ся щиро, адже вона єму теж робила. Ко-
би був знав, що она так на чужім селі гарув, тоби був
прийняв до себе.... Чому ні... Мисця би єму в хаті
не засиділа. Ах! Боже!

— А була працювита — подумав — най з Богом
спочиває — і так марно.... Ой, такі то люди, гірші
від дикого звіря... Вигнати з хати....ге... кальвіни..
так... Най з Богом спочиває....

І знов зачав: »Най буде воленька твоя сьвятая,
як на небі, так і на землі, хліб наш.... Ой так то
жиєш на небесах.... от бідна так марно згинула.. най
сьвіти сї мнє твоє, най будьи царство твоє....

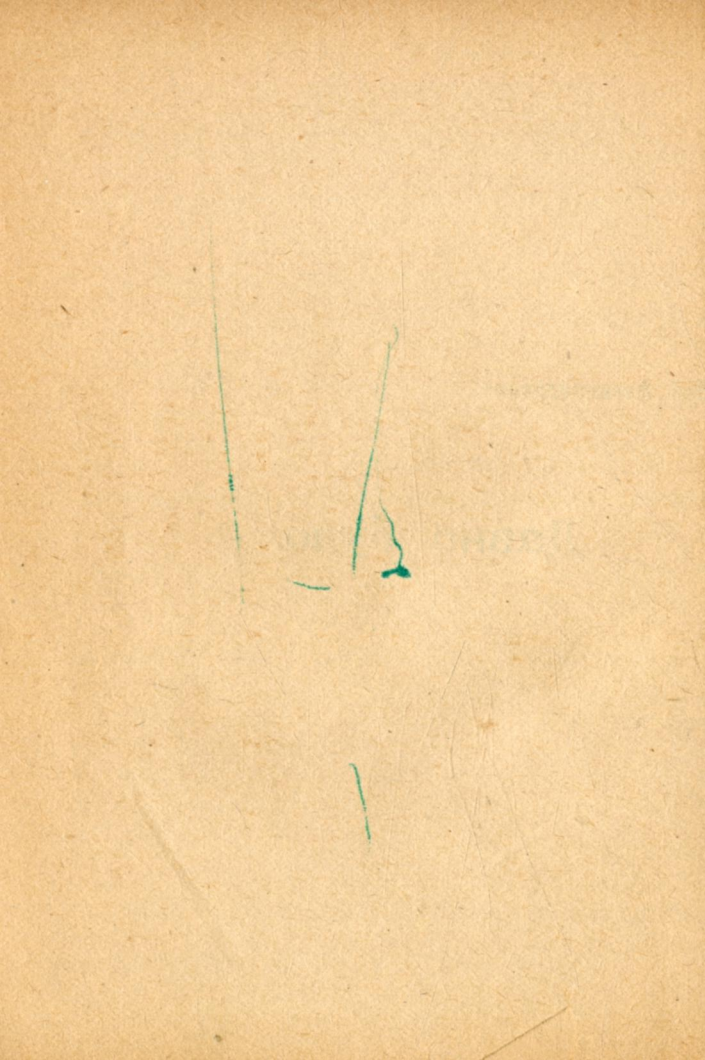
Передл. С. Лют.

Вол. Александрович.

Давно було.

Петро побіг за Олесею. В горничній її не було, в покоях, коло кухні також ні, — аж найшов її разом з іншими дівчатами, як сиділи в темнім коридорі.

— Ох, як добре, що ти ціла, що нічого не стало ся тобі — але чому не вийшла з вечора?

— Пан казав замкнути браму й нікого не пускати, Видно хтось зрадив нас.

Зрада незадовго викрила ся, бо найдено Янкля коло пана Янкель в страху сам виговорив ся. Зараз таки постигла його добре заслужена доля. А пан став обороняти ся шаблею, коло нього кілька других лицарів. Усіх козаки перебили, сам тільки пан ще лютував, відбиваючи ся. От устав Василь, який до тепер усе щасливо бив ся, от уступаєть ся тяжко ранений Максим. Тоді Федір Запорожець гукає: — А от пождіть, уступіть ся, я зним по лицарськи в двійку розправляю ся. Ударили ся шаблями, і розколов Федір панови голову, і повалив ся пан, кров його закрасила долівку.

Вже всі виходили з кімнати, коли шіснайцятьлітний Дмитро вгледів під лішком схованого Янкля. Зараз зловив його за патинки й став тягнути, глумлячи ся;

— Ходи, ходи — судний день святкувати.

— Ясневельможний пане Дмитро, як ся маєте? Довго Вас не видів?

Хлопець зразу счудував ся від такої титулятури, і роздоймивши рот, оглядав ся з недовірем за тим »ясневельможним« — коли се зараз побачили Янкля другі й обступили Жида, який усім низонько в пояс кланяв ся й усе говорив: яснівельможні панове? Добре погуляли, га? — а очі його й лице висказували худобячий страх.

Люди ненавиділи Янкля. Користаючи з поневолення народу панами-Ляхами, він скрив ся за їх силу й дер село, кілька влізло. Дер з митового, дорогового, млинового, мостового, ставового, й найбільше лютило людий те, що він взяв і церкву в аренду. Ключ від церкви був у нього, і він — мусів по одержаню грошевої такси сам отвирати попови церков. Пан Єзуїт, і Жид однаково насміхали ся віри українського народу.

Тому люди, хоч сьміяли ся з того, що Янкель прозивав їх »ясневельможими«, не дали йому підлестити ся, а горячийше Стефан потяг його не конче делікатно за пейси.

«Ясневель...» просив Янкель.

Але й се не допомгло. Зараз на місци зробив йому кінець Ілько, проколовши його списою.

Михайло не бачив своїх знайомих двірських козаків, які мали одчинити браму.

— Де вони будуть? — питав.

Але ніхто не міг сказати.

Перебивши ворога козаки кинули ся до пивниць, аби перевести невеликий кінець ночі при чарці. А в пивниці мав пан славні наливки, меди, вина.

Коли ве були недалеко льохів, почув Михайло якісь крики. Щось майнуло в його голові. Коли відвалили пивничні двері, справдила ся його думка. На землі, між бочками, лежали п'яні молодці, як хто розвернув ся й дехто примостив ся. Завзятійші ще пили, дехто покрикував. А дехто держучи в руках повну чарку, що аж переливала ся, йшов з нею до свіжо прибувших:

— Нате, пийте, братя, добрі горівки. Жаль було без вас пити — напиймося разом...

— А бач, як ви собі вже доїхали! засьміяв ся Запорожець. А чому не відчинили брами? — спитав Михайло.

— Не можна було — одвічав хитаючи ся на непевних ногах п'яний козак — нас тут замкнули.

— Як ви дали ся?

— Каже пан Виджальські — цур йому та пек, не »пан«, з Виджальські — ідіть до пивниці та викотіть десять бочок того а того. Ми до пивниці, а він нас замкнув. Годі було дістати ся. Тай ми ревно за вами плакали але годі.

— Но часу ви не стратили, бачу — сьміяли ся козаки.

— Звичайно — козак душа правдивая, сорочки не має, але як є що, то нап'ється.

— Не верзи нісенітниць, але давай, кажи: котрий мід найкрасший, а наливки найліпші? Хай і ми погуляємо сю ніч!

Тоді козаки добре дбали, бочки з пивниці на подвір'я витягали й веселили ся. А Федір Запорожець наляв чарку горівки й гукнув:

— Ото, братці, я вас хрещу днесь на хоробрих воїнів, оборонців волі сьвятої! На ваше здоров'я!

— Спасибі, батьку, дай Боже усіх Ляхів перебити, як днесь перебили!»

І загукали весело козаки, пючи панські меди, вина і розляли ся пісні, веселі бадьорі. А Федір Запорожець, що пісню-думку, товаришку свою, над усе любив, настроїв свою бандуру й заграв думу могутню, аж усі довкола затихли й заслухали ся. Будинки й сам замок, горіли й осьвічували вогнем сю чудову картину.

А коли скінчив, потягли ся пісні, танці веселощі. Петро не брав участі в гульні. Присів з Олесею під яблінкою, безпечною від огню, й гуворили в двоє.

— Щож ми робити-мемо? питала Олеся.

— Щож, голубко — говорив дрозжачим голосом Петро. Я мушу на війну, з молодцями — час важкий і Україна кличе на боротьбу синів своїх. Чи ж я не вірний син її? А виженемо Ляхів, тоді я серце верну звідчаємо ся й разом зиму зимувати-мемо...

Ох, гореж мені! Яж думала, що ми так усе в кушці будемо, таж Ляхи убють тебе.

— Не горюй, серденько моє, не кождий гине, а Ляха я не бою ся.

— Просиділи, погугорили, обнявши ся.

— Ну, рано ми ще попрощаємо ся, а тепер я мушу вже йти до товариства — промовив Петро.

І попрощала дівчина козака а сльози заступили її очі й словечка не могла промовити.

Петро пішов до своїх, де Запороець збирав уже раду й оповіщав, що за годину, як стане сьвіт благословити ся, рушать далі й сховають ся в очеретах, аби їх Ляхи не найшли. З початку треба бути осторожним, — села навкруги ще не підняли ся, Хмель ще на Січи далеко, тож треба обертати ся. А тепер ще можна відпочати.

При вогні подальше сидів Михайло й грав на своїй бандурі сумної думки, бо чогось важко йому було на серці. Почув його сьпів Федір, підійшов до нього й каже? Плакати хочеть ся, заграй буйної весело!

— Сумно мені на серці.

— Чого? дівчина?

— Вгадав.

— Ет, кинь чортови в зуби. От краще напиймо ся бо, бо холодом повіває. А в доброго козака що: »шапка бірка, зверху дїрка, нею провіває, козацьку голову прохоложає«, й не завадить розігріти ся трохи.

Михайло випив. Ах, так хотіло ся би поговорити

хоч дві слові з любою дівчиною перед походом. Нехай би бодай сказала на пращане: бувай здоров козаче! Де Олеся? Коли ось показав ся Петро. Михайло стратив злість на нього:

— Де Петре Олеся?

— А тобі нащо? спитав здивовано Петро.

— Хотів би поговорити.

— Не найдеш її, вона пішла.

Михайла вразила ся неприхильна відповіді. Він схопив ся до Петра — одному з нас не жити! Бери шаблю!

Але Федір успокоїв його — лиши брате, цур тій дівчині — оба ми візьмим собі рівну дружину. А дружиною нашою хай буде кінь вороний та шабля гостра та рушниця гаківниця. Петро відійшов, а Михайло успокоїв ся і присів коло Федора.

Гулянка тревала дальше, лише розставлено довкола і за селом сторожу.

Коли се на шів години до свідку прилетів козак з крайної сторожі з криком, що ворог наближаєть ся. Зараз гукнув Федір і козаки справно станули на своїх місцях. Остання вже пора була на те, бо ворог саме наскочив і зачала ся боротьба. Ворогом тим був пан староста Потоцького з двома сотками добре уоружених лицарів. Козаки не були зовсім приготовані на такий наглий напад і хоч поволи, але стали поступати ся в зад. Тоді як не крикне Федір Безрідний, як не кинеть ся в куші з Михайлом в саму сере-

дину ворога, як не стане бити на право й на ліво! Козаки й собі за ним нанерли на Ляхів. А Федір куди шаблею зведе, там улицю прокладе. Уступають Ляхи перед страшним лицарем, але він пре — напирас, спочивку не дає. Не бояв ся його однак пан Палінські, лицар серед Ляхів великий і шукав його шаблі.

— От так погуляємо, Ляше! крикнув Федір і снерли ся оба. Зразу не вдіяв нічого один одному, лише шаблі голосно брєніли, дзвонїли. — Шаблел моя турецькая, від баші тебе відібрав — не вжеж ти мене, козака молодого, заведеш? Ні, не завела його шабля турецька, а розбила на двоє ляцку шабллю, а відтак і голову пана Палінського. І вже ти певний побіди радісно відвертаєш ся до другого ворога, молодий козаче, аби взяти його на свою шаблю — коли ось стрілив до нього чура панський, що бачив смерть свого пана. А хоч розпорола груди чурові списа Михайла, так не гуляти вже безсилий зопороській руці по головах ляцьких. Упав вірний товариш, крикнувши: Не дайте ся, братя, вражим Ляхам, наступайте!

І вдарили козаки в останне на ворогів, і подала ся вража сила. Хто не поляг в бою, сей навертав коня до утечі, але його доганяли й убивали.

Кроваво сходило сонце. Ляхи запалили були село, усе горіло, а з посеред диму добували ся зойки ранених та крики здорових, що ладили усе до походу. В боротьбі поляг і Петро, прошитий копією. Не вертати йому до дівчини й не зимувати з нею зими! Полягла молода буйна голова за Україну.

Михайла не діткнула ся навіть ворожа шабля хоч він усе бив ся на переді й на нічо не питав. Як кому доля напише!

Заки ще мали рушати в **С**хід, Михайло вишукав тіло Федора Запорожця й попросив товаришів, аби помогли йому копати для нього окрему могилу на гарнім місці. А коли все було зроблено, остав ся Михайло сам на сьвіжій могилі. Заграв на бандурі стиха й зложив думу про товариша вірного:

»Над сагою дніпровою
 Лежить Хведір безрідний,
 Безплемінний,
 Постреляний, иорубаний,
 На рани смертельні знемаганий«....

І просив він, аби його по козацьки поховали, а не оставляли тіло на жир сїрми-птахам, та вовкам а товариші його

»Так і учинили:
 Хведора Безрідного,
 Безплемінного,
 В чистім полі, над сагою Дніпровою
 Під похилою вербою

Поховали,
 Семиперсну могилу висинали,
 З семипядної пицалї подзвонили.

А в головках прапор постановили».

І зтягнені чудовою жагальною думою Михайлал прочі козаки, що ховали других упавших у спільну могилу, наближали ся до горба, де сидів Михайло з бандурою й сьпївав. І похилили ся голови козацькі, згадавши доброго товариша, що погіб-поляг за добро народне. Не прийдець ся вже з ним спільно за Україну ставати. Михайло не бачив їх, а сьпївав далї:

»Козак Федір Безрідний,
 Безплелмінний,
 Помер і поляг;
 Слава його не вмере, не загине
 Межи нами
 Народними голосами;
 Поки буде сьвіт сьвітати
 І сонце сіяти
 Будем славу його усе прославляти!«

Так згадував Михайло товариша. Задуманий, не бачив, як коло нього сїла Олеся. Почувши, що коло нього хтось єсть, оглянув ся й здригнув ся. Олеся мала сумний вид, очи її стратили блеск і обличе по-

блідло. Тихонько промовила:

— »Петра нема, погиб«.

— Добрий був товариш — пожалував Михайло. І мого брата, Федора, нема вже. — Де ти сеї ночі була?

— У Андрія. І мати моя і меньша сестра. Як Ляхи з ліса прийшлил, убили маму, я ледви втікла. — І слъози покотили ся її з очий. Говорила тихо, ледви чутно, Михайло обняв її легко за стан і пригорнув.

— І мене серце болить за товаришем і за — тобою. — Підняв її немичну від горя й віддав під опіку жінкам. — А мені ти станеш вірною жінкою, шабле моя!

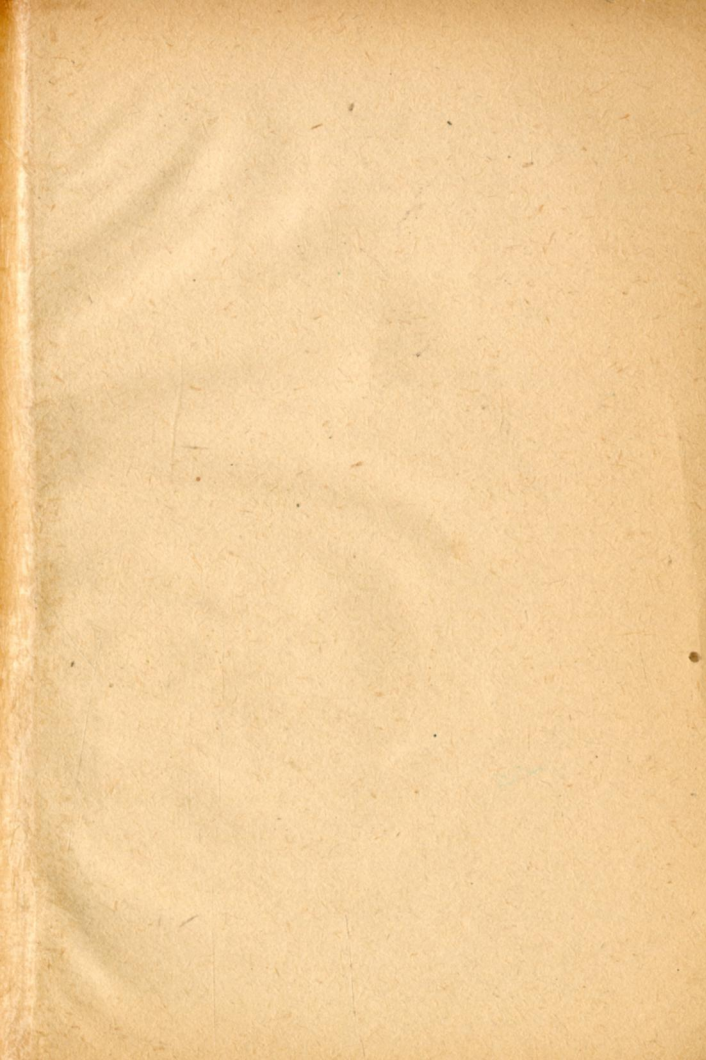
Аж ось надлетів на спіненім кони якийсь чужий козак.

— Радуйте ся люди, Ляхи побиті, тисячі їх згнули — гетмани ляцькі в нашій неволі, Хмель іде далі на Ляхів! Вставайте до Хмеля!

Нарід радісно заворушив ся.

— В дорогу, в дорогу! — розказав Михайло.

І вийшли козаки у степ широкий, далі волі добувати.

W15

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
„НОВЕ ЖИТЄ”

часопись для народа; виходить кождо
вторка в Олифант, Па.

Коштуе на рік в Сп. Дер. . . . \$1.2
до Канади \$1.75

Хто прише цілорічну передплату
одержить красну премію.

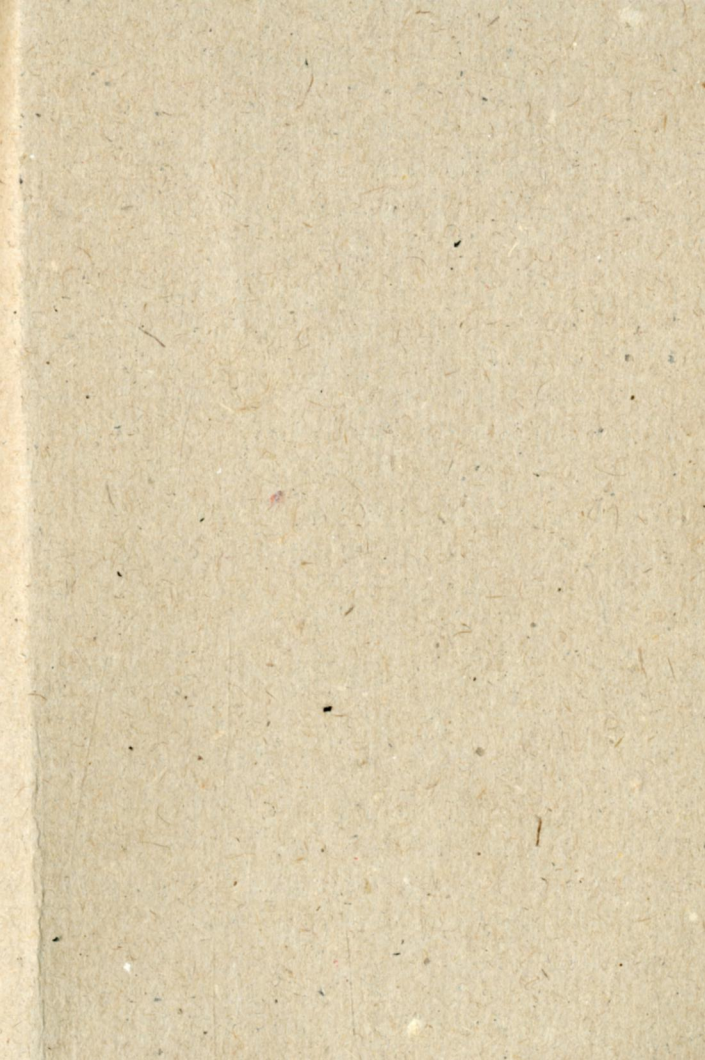
ДРУКАРНЯ

„Нового Житя” приймає роботи друкар
ські всякого рода і робить все гарно, ско
ро і дешево,

Виробляємо також печатки всякого
рода так гумові, як і сталеві.

Замовленя шлїть на адресу:

„NEW LIFE”
107 Grand Str. Olyphant, Pa.

2011899
1007

2.011.899

74